

בסוד עבדיך

דמית הדר כבוד הודך

❖ בס"ד ❖ גליון ק"ו ❖ פרשת תצוה תשפ"ד ❖ אתה בן אדם הגד את בית ישראל ❖ הנושא: מוסיפין על העזרות ועל ההיכל ועל קודש הקדשים ❖

הפטרת פרשת תצוה

"אתה בן אדם הגד את בית ישראל ... נאם ה' אלקים" (יחזקאל מ"ג י"ז-י"ח).¹
 וכתב הלבוש (סי' תרפ"ה סעי' ו'), לפרשת תצוה מפטירין ביחזקאל "אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית וגו'" עד סוף ההפטרה, המדברת בחינוך המזבח ושבעת ימי המלוואים, שהוא מעין סוף זה הפרשה.

מוסיפין על העיר ועל העזרות

איתא במתניי (שבועות י"ד), אין מוסיפין על העיר ועל העזרות, אלא במלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של ע"א ובשתי תודות ובשיר, ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהן וכל ישראל אחריהם. וכן פסק הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו הל' י'), בית דין שרצו להוסיף על ירושלים או להוסיף על העזרה מוסיפין, ויש להם למשוך העזרה עד המקום שירצו מהר הבית, ולמשוך חומת ירושלים עד מקום שירצו.

מוסיפין על העזרות - רק בחר הבית

כתוב בהפטרה (פסוק י"ב) "זאת תורת הבית, על ראש ההר כל גבולו סביב סביב קודש קדשים, הנה זאת תורת הבית".

וביאר המשך חכמה (הפטרות תצוה), שעל הר המוריה נצטוונו לקדש "בית" - ת"ק אמה על ת"ק אמה, ויש לה קדושת מחנה לוי, והיא הנקראת "הר הבית", ופירושו דמית "ההר" היתה ת"ק אמה על ת"ק אמה, ועל כך בא הציווי לבנות את כל המקום המוגדר "הר" שיהיה "בית".²

ומה שברשות בית דין להרחיב את "העזרה" כל מה שירצו, היינו רק בתחומי "הר הבית" בתוך אותם ת"ק אמה, וזה גופא מה שנאמר "כל גבולו סביב סביב קודש קדשים, הנה זאת תורת הבית", לומר לך שרק "כל גבולו סביב" ראוי להתקדש בקדושת עזרה, אבל אין מרחיבין את העזרה יותר מגבול הר הבית.³

וכתב המשך חכמה שזה נרמז גם בפסוק (בשלה ט"ו י"ז) "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה'", ובתרגום "בטורא דאחסנתך אתר מתקן לבית שכתנך", שכל "הר הבית" מוכן להתקדש בקדושת העזרה אם ירצו ב"ד להוסיף עליה. וכן נרמז (ישעיה י"ג) "עוד היום בנב לעמוד ינופף ידו הר בית ציון" (והכתיב הוא "בית ציון", והקרי "בית ציון"), לרמז שכל ההר ראוי להיות בית ולהתקדש בקדושת העזרה.

והביא שכן משמע ברמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א ה"ג), ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה שבה, שנאמר (דברי הימים א' כ"ב א') "ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלקים וזה מזבח לעולה לישראל", ואומר (תהילים קל"ב י"ד) "זאת מנוחתי עדי עד". ומשמע שלא יתכן שימשך ביהמ"ק חוץ להר.

והוכיח האור שמח (על הרמב"ם - הל' ביה"ב פ"ו הל' ז'), מהא דשיעור קטן הפטור ממצות חינוך לעליה לרגל הוא, כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית, ואע"פ שמצות ראייה הוא בפנים העזרה, ועל כרחך כיון דרשאים ב"ד להרחיב את העזרה על כל הר הבית, לכך לא חילקו שיעור מצות חינוך עד הר הבית, דיתכן שכל הר הבית יהיה ראוי למצות ראייה, עיי"ש.

ועוד הביא רמז ממה שנאמר, (וירא כ"ב י"ד) "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה, אשר יאמר היום בהר ה' יראה". ומשמע שבכל ההר הוא מקום הראוי להשראת השכינה, ורשאיין ב"ד להרחיב העזרה על פני כל ההר. והביא שכן מוכח מדברי המדרש (שמות רבה ט"ו ח'), "וה' אמר המכסה אני מאברהם", כיון שנתן לו הכל, א"ל אם אין אתה נותן לי ביהמ"ק ת"ק אמה על ת"ק אמה לא נתת לי כלום. ובמתני' (מדות פ"ב מ"א), הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה. ומוכח דניתן להרחיב את העזרה על פני כל הר הבית, דכולו ראוי לבנין בית המקדש.

והביא שכן מבואר במכילתא (הקדמה לפ' בא), עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראויה לשכינה, משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים, שנאמר (תהילים קל"ב י"ג) "כי בחר ה' בציון וגו'", וציון הוא ההר, כמו שנאמר (תהילים ע"ח ס"ח) "ויבחר וכו' את הר ציון אשר אהב".⁴

מוסיפין על ההיכל

נחלקו האחרונים האם מוסיפין גם על ההיכל. דעת הרש"ש (סנהדרין ב.) שעל ההיכל לא היו רשאיין להוסיף, שהרי שיעור ההיכל נאמר "הכל בכתב" ולא ניתן להרחיבו, ואף שמצינו (זבחים סב.) שלר' יוסי הוסיפו על המזבח אף ששיעורו נאמר "הכל בכתב", היינו משום מקרא שדרשו וכמבואר שם.

אמנם באמבוהא דספרי (נשא - פ' סוטה אות כ"ד) הקשה, דהרי גם בעזרה אין מוסיפין היכא דלא אשכחן קרא ודריש, וכמ"ש התוס' (זבחים לג. ד"ה "וליעבד") דגם בעזרה נאמר "הכל בכתב", וא"כ הלא שוה דין ההיכל לדין העזרות.

עוד מצינו בזה על הא דאיתא בירושלמי (סנהדרין פ"א ה"ג), ביקשו להוסיף על ההיכל במה מוסיפין - בשתי הלחם וכו', ופירשו הקרבן העדה והפני משה "בקשו להוסיף על ההיכל" כלומר על העזרות, דהם נקטו כהרש"ש שאין מוסיפין על ההיכל. אולם בערוך השולחן העתיד (הל' בית המקדש סי' י"ג סעי' ג') ובאמבוהא דספרי (שם) פירשו, דהירושלמי איירי שרצו להוסיף על ההיכל ממש, והא דתנן במתני' "על העיר ועל העזרות" ולא תנן "על ההיכל", אורחא דמילתא קתני, דבהם רואים לפעמים צורך להוסיף לפי רוב העם, אבל בהיכל שאין שם הילוך רק לכהן בקטורת ומנורה ולחם הפנים, אין צורך להוסיף, אבל אם רצו מוסיפין.⁵

אמה טרקסין - קדושת היכל או קודש הקדשים

ובאמת כבר נחלקו בזה הראשונים, דמבואר ביומא (א.): שבבית ראשון בנו אמה טרקסין ברוחב אמה בין ההיכל ובין קה"ק, ובבית שני לא היו יכולים לעשות אמה זו בבנין, ועל כן לרבנן עשו ב' פרוכות, לפי שהיו מסופקין אם אמה זו נתקדשה בקדושת היכל או בקדושת קה"ק.

וכתבו התוס' ישנים והריטב"א (א.): דאם היו יודעים שאמה זו לא נתקדשה כלל, היו עושין פרוכת א' בלבד, או בפנים והיו מקדשין אותה בקדושת היכל, או בחוץ והיו מקדשין אותה בקדושת קה"ק.⁶

1 מצינו בטעמי המקרא "פָּרָר" ארבעה פעמים ברציפות, (פסוק י"א) "וְאֵם נִקְלְמוּ מִקֵּל אֶשֶׁר עָשׂוּ צוּרֵת הַפֶּלִי וְתִכְנֹנָתוֹ וּמוֹצְאָיו וּמוֹבְצָאָיו וְכָל צִוְרָתוֹ וְאֵת קֵל חֲקֵתָיו וְכוּ'". ולא מצינו פעם נוספת שקורין ארבע "פָּרָר" ברציפות, בכל מה שקורין בציבור - בתורה ובהפטרות ובמגילות.
 2 אולם מבואר ביחזקאל (מ"ב ט"ו-כ') שלעתיד לבוא יתרחב הר הבית לג' אלפים על ג' אלפים אמה, ויהיה לה קדושת מחנה לוי, וכמו הקדושה שיש בזמננו בתי"ק אמה על ת"ק אמה.
 3 ובדרך חכמה (הל' ביה"ב פ"ו - בביה"ה"ל ד"ה "עוד המקום שירצו"), הסתפק אם ניתן להוסיף גם חוץ לת"ק אמה שזה חומת הר הבית, שהר המוריה היתה גדולה יותר, עיי"ש.
 4 וביאר במשך חכמה (נשא ד' כ"ו), שמטעם זה בעינין שאבני הר הבית לא יהיו נחבטין להדיט, כיון שראויים לעזרה, אם ירחיבו בית המקדש בכל ההר.
 5 ואף שבעת שמוסיפין על העזרה היו מהלכין בשירי מנחה, וכשהיו מוסיפין על העיר בשתי תודות, לפי שצריך לקדשו בדבר הנאכל שיצא ממנו נפסל, וא"כ כיצד יקדשו את ההיכל, והרי בהיכל אין דבר שיצא

